

# Elfeledett borvidékek a Kárpát-medencében

Magyarországon 1875-ben tűnt fel a filoxéra, amely tíz év alatt kipusztította történelmi borvidékeink ültetvényeinek közel 40%-át, de voltak olyan megyék is (pl. Esztergom, Nógrád), amelyekben a kártétel közel 100%-os volt. A filoxéravész hatalmas veszteséget okozott a magyar szőlőbirtokosságnak. A válság mélypontja az 1890-es évek első felében következett be, amikor Magyarország szőlőterületeinek nagysága a kártevő megjelenése előtti 350 ezer hektárról kevesebb mint 200 ezer hektárra szorult vissza. A filoxéravész pontot tett a hagyományos szőlő- és borkultúra évezredes fejlődésére, de egyben elindítójává vált modernizálásának is.

## KÜKÜLLŐ MENTE

Erdélyben a hosszú és hideg tél, a kései tavasz s a gyakorta előforduló szeptemberi dér és fagy nem kedvez a szőlőültetvényeknek. Egybefüggő nagy területen a Kis- és a Nagy-Küküllő mentén telepítettek szőlőket az évszázadok során, ahol a folyókkal párhuzamosan húzódó domboság védett déli oldalain beérett gyümölcsből helyben bort is készítek. A Görgényi-havasokban eredő két folyó délnyugati irányban szeli át az Erdélyi-medencét, s Balázsfalvánál egyesül, majd tovább folyik a Marosba. A viszonylag könnyen művelhető erdei és öntéstalajú, illetve helyenként agya-

## MAJDÁN JÁNOS

gos dombokon az önálló Erdélyi Fejedelemség időszakában virágzott fel a szőlőművelés. A közeli Gyulafehérvár udvari fogyasztóinak, a fejedelmi vendégeknek az ellátását a gyakorta zavaros viszonyok miatt a környékről kellett biztosítani, mivel sem a szerémségi, sem a tokaji borok fuvarozása nem volt megoldható.

A Küküllő mentén termesztett fehér szőlő rövid tenyészidejű és nem kényes

fajtákból állt. Ilyen volt a korban népszerű járdoványi és a hóvíz, de nagy mennyiségben termelt itt királyleányka is. A Rákócziak erdélyi jelenlétét jelezte a Tokaj-Hegyalján jól bevált és nagy külföldi sikereket hozó furmint itteni megjelenése, melynek tőkén – ritkán ugyan, de – még aszúszemeket is találtak a szüretelők. A furmint népszerűségét jól mutatja, hogy a magyarok külön helyi nevet adtak a fajtának (som), de igen kedvelték a Küküllő mentén élő százszok is, akik „Schmieger” néven fogyasztották.

A 19. század utolsó harmadában pusztító filoxérajárvány Erdélyben is tönkretette a szőlőskerteket. Az álla-

Szüretelők a szőlőhegyen, Versec, Temes megye, 1914





—  
*Szőlővidéki ház (Versec, Temes megye, 1914)*  
*Semayer Vilibáld és Ács Lipót képsorozatából, melyet az 1915. évi budapesti borászati kiállításra készítettek (fent)*  
*Szőlőhegyi részlet, Versec, Temes megye, 1914 (lent)*  
 —



lővidéken a bakator nagy szerepe megmaradt, de ekkortól kezdve inkább étkezési célra adták el, szállították kosárkákban az ország minden részébe. A 30-35 települést magába foglaló borvidék legnevezetesebb települései: Margitta, Érmihályfalva, Székelyhid és Bihardiószeg, ahol a Tiszántúl első vinceriskolájában képezték a borkezeléshez is értő szakembereket.

Jelenleg ez a szőlő- és borvidék van legszorosabb kapcsolatban a magyarországi termőhelyekkel, aminek következtében az Érmelléken nagyon elterjedt a Zala gyöngye s a belőle készült bor.

## ARAD-HEGYALJA

Az Alföld peremén fekvő Aradtól keletre, a Fehér-Kőrösig tart az ottani Hegyalja néven ismert szőlő- és borvidék. Joggal hívják így ezt a területet, mivel a Zarándi-hegység nyúlványainak 100–200 méter közötti magasságú dombosága valóban a „hegy alja” látványát mutatja. A Kárpátok láncából évmilliók alatt lekopott és a vizek által lehordott málladékban, agyagban kiválóan érzik magukat a szőlővesszők. A törökök kiűzése után alakult ki az egybefüggő termőkörzet, melyet nem kímélt a filoxeravész. Az itteni gazdák – állami támogatással – élére álltak a szőlők újratelepítésének, s ebből a célból a Tiszántúl legnagyobb oltványiskoláját hozták létre, ahol a gyökereket rágó tetűnek ellenálló amerikai fajtákra alapozva szaporították a vesszőket. Nem volt véletlen az Arad-Hegyalján működő szőlészek rekonstrukciós törekvése, hiszen a fertőzés néhány év alatt nagy hasznot hozó, nagy hírnévnek örvendő borvidéket tett tönkre. A gyakorlatban két borvidék kapcsolódott itt szervesen össze: a magyarári és a ménesi, s ezeket sikerült az országban leggyorsabban ismét régi színvonalukra visszaemelni.

Magyaráton – és a környező falvakban – görögkeleti vallású román lakosság gazdálkodott már a 19. század első felében is több száz kat. hold szőlőn, ahol a legtöbb tőkén bakator ter-

milag támogatott újratelepítés után e tájon megjelent a rizling és a tramini, s mellettük, kisebb mértékben ugyan, de a cabernet fajtával a vörösbor készítése is megindult.

Bár jelenleg nem a kiemelten számon tartott szőlős körzetek közé tartozik, de továbbra is itt készül Erdély legjobb fehérbora, s az utóbbi évtizedben mind az állami, mind a magángazdaságok esetében minőségi javulás tapasztalható a földeken és a pincészetekben a Küküllő mentén.

## ÉRMELLÉK

A magyar Alföld keleti pereme és a Bihar hegység találkozási mentén található az Érmellék, melynek talaját a valamikor itt folyt Ós-Tisza alakította ki. Az Ér és a Berettyó vize között fekvő termőterületen található agyagos és öntéstalajon évszázadok óta folyik szőlő-

lőtermesztés. A középkorban az itt fekvő várak és vásárvárosok lakói termelték és fogyasztották a bort, melyből helyszíni látogatásaik alkalmával az erdélyi fejedelmek és kíséretük tagjai ugyanúgy fogyasztottak, mint az errefelé járó császári és török alakulatok.

A 16. században Itáliából származó új szőlőt honosítottak meg az Érmelléken: ez volt a bakator. A középérésű szőlő jól viselte a Kárpát-medence időjárását, nagy fürtjein található gömbölyű bogyói bő termést biztosítottak évszázadokon át. Olyan adottsággal rendelkezett, amelyek lehetővé tették, hogy az idők során az egyik legelterjedtebb hazai fajtává váljon. A hűvösebb erdélyi szőlőskertekben éppúgy termelt, mint a Balaton-felvidéken és a zalai birtokokon. A sárgás-zöldes színű, savanykás ízű pecsenyebor a filoxeravészig az egyik legnépszerűbb ital volt Magyarországon. A 19. század utolsó harmadában helyreállított szőlő-

mett. A kiváló minőségű fehérbort könnyen eladták, s az aradi vasútállomásról az 1860-as évektől nagy tételben szállították az egész országba. Az újból termőre fordult ültetvényekről a századfordulón a pezsgőgyárak is vásároltak bakator szőlőt, melyet a helyiek ménesi rózsának neveztek.

Arad-Hegyalja világhíressége az itteni aszúbor volt, amely vetekedett a nemzetközileg jobban ismert tokaji fajtával. Ménesen – a másik borvidék központjában – a talajadottságok, a klimatikus viszonyok nagyon hasonlítottak a Zemplén lábánál fekvő termőterülethez, de a fajta teljesen eltért, mivel nem fehér, hanem kék szőlő termett. A Kárpát-medencében igen elterjedt, nem túl sok munkát igénylő, a zord időjárási viszonyokat tűrő, nagy mennyiséget termő kadarka – melynek helyi nevet is adtak: skadárka – szolgáltatva a legtöbb szőlőt ezen a vidéken a filoxeravész előtt. Olyan jól sikerült helyi klónokat alakítottak ki a zömmel román gazdák, hogy elég gyakran bekövetkezett az aszúsodás, s világszerte egyedülálló volt a ménesi vörös aszúbor. Az oltványiskola segítségével új fajták is megjelentek a térségben: kékfrankos, cabernet, opartó. Esetenként e fajtáknál is előfordult a fürtökön aszúszem, de Ménes különlegessége a kadarkából készült aszúbor volt, amely csak ott és a környező hat-hét településen került hordókba. Ezen a területen szüreteltek jó minőségű mézes fehér, apró fehér, olaszrizling fajtákat is, de a borvidék különlegességét a kadarka jelentette, illetve a metszés, melynek során a termőnek hagyott szálvesszőt karikába kötve alakították ki.

A helyi gazdák által szépen felújított szőlőskerteket az első világháború után egyre kevesebb figyelemmel művelték, a második világhégyést követően az átalakult külső körülmények miatt szinte teljesen elveszett ennek a világszerte különlegességnek a termelése, s napjainkban sem foglalkoznak komolyan a minőségi borászattal Arad-Hegyalján.

## ALSÓ-BEREG-UGOCSA

A mai Magyarország legkeletibb szőlőhegye Tarpa mellett „magasodik”. Ez a kis vulkáni dombocskája része a határ túloldalán fekvő Beregszász körüli történelmi borvidéknek, amely joggal szerzett hírnevet a török kiűzése után, s e hírnevet kétszáz évig meg is tartotta. Tokaj közelsége és a hasonló termő-



helyi-éghajlati viszonyok miatt ezen a kis borvidéken a filoxeravész előtt leginkább a furmint terjedt el, melynek helyi neve a görény vagy dömjén volt. Beregszászon ezernél több család élt meg a szőlőművelésből a 19. század második felében, míg Tarpán kétszáz, Kászonban hétszáz. A másik közeli borvidék hatása is jól kimutatható volt, mivel az Érmelléken nagyon elterjedt fehér szőlő – a bakator – adta az ültetvények másik nagy csoportját, bakar névvel.

A vesszőket kipusztító vész után a lassan haladó újratelepítéskor sikeresen honosították meg a rizlinget, amely egyes években kiváló minőségű termést adott. A borokat az Alföld északi kisvárosaiban, illetve a környékbeli magyar falvakban fogyasztották el, e vidékről kevés kiszállításra került sor. Az egybefüggő és sokáig nem szétszóródó magyar közösség megőrzéséhez ez a borvidék is hozzájárult.

Az utóbbi négy évtizedben történtek ugyan kísérletek a szőlőtermesztés növelésére, de a gépesítésre hivatkozva fokozatosan átkerültek a szőlőtáblák a síkvidékre, s a magántulajdon teljes háttérbe szorítása mellett ez is nagyban hozzájárult a borvidék jellegtelenné válásához. Remélhetőleg a magyarországi gazdákkal ismét kialakuló egyre szorosabb szakmai kapcsolat segít visszaállítani a beregi borok hírnevét.

## POZSONY

A nyugati kapunak számító Pozsony nagyrészt német ajkú polgárai betelepülésüktől fogva nagy gonddal művelték a várostól északra hosszan elnyúló szőlőskerteket. E tevékenységük annak ellenére sikeres volt, hogy a Kis-Kárpátok észak-déli fekvése, az itt betörő hideg szelek és a köves talaj nem kedvezett a szőlészkedésnek. A keletre néző domboldalokon és völgyekben több száz gazda foglalkozott szőlőtermesztéssel, akik saját maguk vagy kocsmá-

rosok segítségével adták el a fehérborait. Vásárló különösen a török utáni időszakban akadt sok, amikor a városban állomásozó katonaság, a megyei gyűlésekre bejáró nemesség mellett a Pozsonyban ülésező diéta követői óriási tételekben fogyasztották a zöldszilvái, a zöld dinka és a rakszőlő borát. Az egyre növekvő számú polgárok és vendégek szokásait mutatja, hogy a kizárólag csemegeszőlként fogyasztott saszlát a 19. század elejétől nagy területen termesztették. A rendszeressé váló és esetenként hosszú évekig eltartó reformkori országgyűlések tovább növelték a pozsonyi borvidék jelentőségét. Bár sok követ és főúr – például *Széchenyi István* – saját borát hozatta itteni konyhája számára, a jurátusok nagy tömege állandó fogyasztónak bizonyult.

A jó piaci helyzetet a pozsonyiakon kívül kihasználták a Kis-Kárpátok keleti lábainál fekvő szabad királyi városok lakói is. Szentgyörgyön alig két tucat családdal kevesebben (780) foglalkoztak szőlőtermesztéssel, mint a koronázóvárosban. Modorban 750, Bazinban 550 szőlőbirtokost tartottak számon az 1870-es évtizedben, akik jól kihasználták a városok sorát Nagyszombatig összekapcsoló vasutat. A helyiek kísérleteztek vörösbor előállításával is, de a burgundi nem vált döntő fajtává még a filoxeravész után sem. Újratelepültek a fehér szőlők, de a város szerepe és az ehhez kötődő italozási szokások is lényegesen megváltoztak. Pozsony Bécs és Budapest között elveszítette korábbi jelentőségét, s a borvidék termését jórészt helyben fogyasztották el az iparosok és az egyre nagyobb létszámú diákság.

Az új csehszlovák állam létrejötté után minden rendszerben megfogalmazták Pozsony fontosságát és szlovák központkénti működését, de e színek negyven éven át ténylegesen nem változtatták meg a borvidéket. Az 1960-as évtizedtől kezdve lezajlott beköltözés (és költöztetés), az új közép- és felsőfokú intézmények működésének megindulása és hallgatói létszámának növekedése nagy lakosságnövekedéssel járt, épületekre, lakórészekre volt szükség. A Kis-Kárpátok szőlőtermő oldalain és völgyeiben eltűntek az ültetvények, helyükre nyaralók és lakótelepek kerültek. Másfelől a pozsonyiak jelentős része vett a szőlővidék területén ingatlant, s az első generációs városlakók többsége ott gazdálkodik, gyakorolta bort is termel. Átalakult, de nem tűnt el a szőlővidék a Kis-Kárpátokban. ♦